

8127 J2

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH
(SZTAB GENERALNY)

Warszawa, dn. 16. czerwca 1921 r.

Oddział II.

DO

Nr 2318 /II.

ADJUTANTURY GENERALNEJ

Belweder.

Przedkłada się odpis tłumaczenia Traktatu sowiecko-tureckiego z uwagami Referatu "Wschód" i Referatu "Traktatowego" Oddz. II. Szt. gen.

1 załącznik.

Za zgodność:

O t r z y m u j a:

Adjutantura gen.
Szef Sztabu Gen.
Ref. Traktatowy.

Z r. Szefa Oddziału II. Sztabu Gen.:

SOKOŁOWSKI m.p.

mjr. adj. Szt.

№
A
I
P

ADJUTANTURA GENERALNA
NACZELNEGO WODZA
L. dz. 8127 J2
18. IX 1921 roku
1. 1921 roku

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

UWAGI DO TRAKTATU SOWIECKO-TURECKIEGO.O g ó l n e.

Traktatu sowiecko-tureckiego, ratyfikowanego w Angerze dnia 23. VII. 1921 r. nie należy uważać jako faktyczną zmianę historycznych stosunków obu kontrahentów. Jest to wyłącznie akt stworzony przez konieczność: Turcji do szukania choćby chwilowego sprzymierzeńca w walce przeciwko Grekom oraz angielskim zakusom okrejenia Turcji Azjatyckiej, z drugiej strony Rosji do zabezpieczenia siebie /: chociażby tylko chwilowe /: granicy Kaukaskiej, otrzymania wolnej ręki w swej propagandzie Azji Środkowej i w Indjach, oraz, co najważniejsze, wobec jawnego popierania przez Francję rządu angielskiego - odegrania aktywnej roli w układzie stosunków międzynarodowych.

Wiadomości, otrzymane z Anatolji, stwierdzają jednoznacznie, iż wśród Turków panuje nastrój zdecydowanie antybolszewicki, co tkaczy się głównie występowaniem wojsk sowieckich podczas zajęcia Gruzji i Armenji przeciwko meczetom i ogóle religji muzułmańskiej. Moment religijny, we wszystkich poczynaniach rządu angielskiego, stoi na miejscu dominującym, co wyraźnie okazuje się w zaskerocznej odezwie Kemala Paszy, wzniecającej "Wojnę Świętą".

Misje bolszewickie na terytorjum Anatolji są stale przyjmowane wrogo, a w lutym r. b. /przed samym zawarciem traktatu / zarządy miejskie Wschodniej Anatolji, zorganizowawszy doraźny plebiscyt, wysłały protest do gabinetu angielskiego przeciw sejuszowi z Rosją sowiecką, motywując to tem, że boją się o "pohańbienie" religji i rodziny. Skutkiem tego protestu była oficjalna odezwa rządu, w której oświadczano ludności, że sejusz z bolszewikami jest tylko wojskową i polityczną koniecznością, że program bolszewicki nie tylko nie dotknie w niczem życia wewnętrznego i obyczajów świata muzułmańskiego, lecz, przeciwnie, da możliwość połączenia się wszystkim muzułmanom, oswożenia Arabji i Indji, oraz odzyskania Smyrny i Stambułu. Oświadczenia te uspokoiły nie co ludność, lecz nie mogły powstrzymać przeciwbolszewickiej propagandy.

Jako pierwszy skutek zawartego traktatu można uważać wkroczenie komunistycznych tureckich wojsk Enwera Paszy do Anatolji na pomoc armji angielskiej. Szef Sztabu Generalnego Tureckiego, według depeszy At-

tasche wojskowego P.P.w Konstantynopolu, uważa z tego powodu sytuację Turków na froncie Azji Mniejszej za korzystną.

S z e g ó ł o w e .

Ad art.1. Chodzi tu oczywiście głównie o zagwarantowanie suwerenności i niepodzielności Turcji, t.j. tegoż Kemal Pasza uważa za swój główny cel. Idzie on wobec tego na dość duże ustępstwa terytorjalne/Patrz niżej/.

Ad art.2. Wyszczególnia ustępstwa Turcji z zastrzeżeniem wyżej wspomnianych kwestji religijnych.

Ad art.3. W ustępie, traktującym o niecedstwowaniu protektoratu nad Nahiczewaniem przez Azerbejdżan innemu państwu, chodzi przypuszczalnie o zabezpieczenie odstąpienia go wprost Rosji Sowieckiej, t.j. o przeszkodzenie utrwalenia się widocznego jej wpływów na Kaukazie Południowym.

Ad art.5. B.ważny jako próba samodzielnego rozwiązania problemu Kupla i otwarcia morza Czarnego.

Ad art.4. Czysto agitacyjny, dodany zapewne ze strony Rosji.

Ad art.6. Próbuje zaprowadzić nowy kurs polityki rosyjskiej względem Turcji: Wobec wspomnianego nastroju w Turcji wątpliwem jest, czy uda mu się tego dokonać.

Ad art.7. Powtarza mniej więcej treść artykułu 1.

Ad art.8. Dotyczy ewentualnego schronienia dla kontrrewolucyjnych armji rosyjskich. Ustęp, odnoszący się do sowieckich republik Kaukazu, należy interpretować jako skierowany przeciwko bandom, występującym stale przeciwko Turkom.

Kierownik Referatu "Wschód":

mjr. Szt. Gen.

Uwagi referatu "Traktatowego".

Ad art.10. Wzmianka o wyłączeniu prawa spadkowego i zdolności prawnej obywateli odpowiednich narodowości jest zupełnie nieznaną i niespotykaną dotychczas w żadnym traktacie. Wskazuje wyraźnie na komunistyczny duch jednego z kontrahentów.

Ad art.15. Cały ten artykuł stanowi niezmiernie charakterystyczny i ważny przyczynek do tak głośno reklamowanej przez Sowiety suwerenności republik sowieckich Kaukazu. Według tego artykułu okazuje się, iż Rosja Sowiecka posiada egzekutywę w stosunku do nich dla przeprowadzenia jakichkolwiek klauzul.

TRAKTAT PRZYJAZNI I BRATERSTWA zawarte 16. marca 1921 roku w Moskwie między Rosyjskim Rządem Sowiećów a Nacjonalistycznym Rządem Tureckim.

Traktat ten jest ratyfikowany przez Wielkie Zgromadzenie Narodowe Angery 23. lipca 1921 roku.

Rząd Wielkiego Zgromadzenia Narodowego w Turcji i Rząd Rosyjskiej Socjalistycznej Federatywnej Republiki Sowiećów w zgodzie co do zasady braterstwa narodów i prawa ludów w rozstrzyganiu wszelkim o swym losie, stwierdzając swą solidarność w walce przeciwko imperjalizmowi, jak również fakt, że każda trudność, która by zaszkodziła dla jednego z dwóch narodów, pogorszyłaby sytuację drugiego i będąc całkowicie pragnącymi, by widzieć panujące między nimi stosunki serdeczne i względy stałej przyjaźni

zdecydowały

zawrzeć traktat przyjaźni i braterstwa i wyznaczyły, jako swych upoważnionych, Jussufa, Komala Beja, Komisarza Gospodarstwa Narodowego, Dr. Riza Nura Beja, Komisarza Oświecenia publicznego oraz Ali Fuad Paszę, ambasadora, zaś za Rząd Sowiećów Cziczerina i Dżelal Karkmazowa, Członka Centralnego Komitetu Wykonawczego, którzy, po sprawdzeniu swych pełnomocnictw ustalili następujące dyspozycje:

Ar t y k u ł 1.

Kaźda z dwóch stron przyjmuje w zasadzie nie uznać żadnego traktatu pokojowego lub żadnego aktu międzynarodowego, narzućonego jednej ze stron. Rząd Republiki Sowiećów zgadza się nie uznać żadnego aktu międzynarodowego, dotyczącego Turcji, który nie jest uznany przez Rząd reprezentowany obecnie przez Wielkie Zgromadzenie Narodowe. Częścią państwa Tureckiego, w myśl niniejszego traktatu, są terytorja, zawarte w Narodowym Układzie Tureckim z 28. stycznia 1920/1336/, wypracowanego przez Izbę Deputowanych w Konstantynopolu i zakomunikowanego prasie i wszystkim państwom. Granica północno-wschodnia jest ograniczona linią, zaczynającą się od wsi Sarp, położonej na brzegu morza Czarnego, przechodzi przez górę Khedis - Mena. Dochodzi do źródeł Niżniej Karasu, idąc żyzkiem dolin Arpa-Czaj i Araksu, a następnie, biegnąc ciągle wzdłuż granic administracyjnych północnych Ardahanu i Karsu i przechodząc równinę Kapu-Dagh oraz żyzko doliny Szuszit-Dagh.

Ar t y k u ł 2.

Turcja zgadza się na odstąpienie Gruzji panowania nad miastem i portem Batum, jak również nad terytorjum, leżącym na północ od granicy oznaczonej w artykule 1. i która jest częścią okręgu Batumskiego na następujących warunkach: że

1/. Ludność miejscowości wyszczególnionych w niniejszym artykule ma cieszyć się szeroką autonomją administracyjno-lokalną, gwarantującą każdej gminie jej prawa religijne i możność wprowadzenia przez ludność każdej ustawy rolnej stosownie do swych życzeń.

2/. że Turcji będzie zapewniony swobodny tranzyt towarów przez port Batum bez granicy celnej z wyłączeniem wszystkich praw i obciążeń, bez opłat specjalnych, za używanie portu.

Ar t y k u ł 3.

Obie strony, zawierające umowę, zgadzają się uznać, że Nahiczewan w granicach wyszczególnionych przez załącznik, utworzy terytorjum autonomiczne pod protektoratem Azerbejdżanu, z warunkiem, że państwo to nie odstąpi protektoratu tego innemu państwu.

Linja graniczna części terytorjum Nahiczewania w odcinku trójkątnym, zawartym między linjami idącymi ze wschodu od łożyska doliny Araksu, od góry Tagna/3829/-Weli-Dagh/4121/-Bagirszyk-Dagh/6587/-Keumurlu-Dagh/6930/ i linją demarkacyjną tegoż terytorjum, która zaczyna się Keumurlu-Dagh/6930/, a która kończy w punkcie ujścia Karrasu, przechodząc od stacji Araksu i od góry Sarai-Bulak/8071/, będą wyznaczone przez Komisję, składającą się z delegatów Turcji, Azerbejdżanu i Armenji.

Ar t y k u ł 4.

Obie strony, zawierające układ, stwierdzając podobieństwo między ruchami narodowymi i odrodzeniowymi narodów wschodu i linją postępowania robotników rosyjskich dla osiągnięcia nowego porządku społecznego, potwierdzają prawa tych narodów do wolności i niepodległości i do prawa w rządzeniu się rządem jakiego pragną.

Ar t y k u ł 5.

W celu zapewnienia otwarcia i swobody tranzytu towarów przy transakcjach handlowych wszystkich narodów, obie strony, zawierające układ, powierzą opracowanie statutu morza Czarnego Komisji państw nadbrzeżnych, tak, aby jej decyzje nie mogły dotknąć suwerenności Turcji i bezpieczeństwa Konstantynopola.

Artykuł 6.

Obie strony stwierdzają, że wszystkie traktaty, zawarte dotąd między dwoma krajami i nie odpowiadające ich wzajemnym interesom, mogą być przez nich uważane jako nieistniejące i niezawarte.

Rząd Republiki Sowiećów oświadcza, że uważa Turcję za wolną od wszystkich zobowiązań finansowych i innych, ustanowionych na podstawie aktów międzynarodowych, a zawartych uprzednio między Turcją a Rządem Carskim.

Artykuł 7.

Rząd Republiki Sowiećów, uznając rządy kapitulacji, jako niezgodne z wolnym ujściem rozwoju narodowego każdego kraju, jako przeciwe całkowitemu wykonywaniu jego praw suwerennych, uważa za nieistniejące zi zniesione obowiązki Turcji we wszystkich wykonywanych funkcjach i prawach, mających jakikolwiek związek ze wspomnianymi rządami.

Artykuł 8.

Obie strony zobowiązują się nie dozwolić na swych terytorjach działalności lub pobytu organizacjom lub grupom, uważającym się za wykonyujące role rządu drugiego, jak również rządu, mającego na celu walczenie przeciwko drugiemu państwu. Rosja i Turcja biorą to samo zobowiązanie w odniesieniu do republik sowiećów Kaukazu pod warunkiem wzajemności. Uważa się, że terytorjum tem jest takie, które znajduje się pod administracją cywilną i wojskową Wielkiego Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 9.

W celu zapewnienia nierozzerwalności stosunków między dwoma krajami, rządy zobowiązują się wyczerpać wszystkie środki dla rozwinięcia jaknajszybszego komunikacji kolejowej, telegraficznej i innych dla zapewnienia swobodnego tranzytu ludzi i towarów bez wszelkich przeszkód, jakkolwiek wjazd i wyjazd będą się odbywały według rozporządzeń ustanowionych w tym względzie przez każdy z dwóch rządów.

Artykuł 10.

Wyjeżdżający z każdego z dwóch krajów i przebywający na terytorjum drugiego podlegają prawom krajowym ekolic gdzie mieszkają, oprócz obowiązków wojskowych, spraw związanych z prawem familijnym, spadkowym i zdolnością prawną obywateli odpowiednich narodowości. Będzie to określone specjalnym układem.

Artykuł 11.

Obie strony zgadzają się na zastosowanie traktowania najbar-

dziej wygodnego i przychylnego wobec obywateli jednego z dwóch państw, którzy wyjeżdżają na terytorjum drugiego. Artykuł ten nie odnosi się do praw należących do obywateli Republik Sowieców sprzymierzonych z Rosją, ani też do państw muzułmańskich sprzymierzonych z Turcją.

Artykuł 12.

Każdy mieszkaniec terytorjum, które wchodziło w skład Rosji przed 1918 rokiem, będzie mógł swobodnie opuścić Turcję, zabierając swoje rzeczy i swoją własność, albo ich wartość. Takie same prawa przysługują wszystkim mieszkańcom miasta Batum, ustąpione Gruzji.

Artykuł 13.

Rosja zobowiązuje się do repatrjacji na swój koszt do granicy Rosji Europejskiej i Kaukazu w okresie 3-miesięcznym, poczynawszy od daty podpisania traktatu, wszystkich jeńców cywilnych tureckich, znajdujących się w Rosji. Okres ten będzie 6-miesięczny dla repatrjacji znajdujących się w Rosji Azjatyckiej.

Turcja bierze to samo zobowiązanie wobec cywilnych Rosjan. Specjalna konwencja zbada szczegóły repatrjacji od podpisania traktatu.

Artykuł 14.

Obie strony zawrą w najkrótszym czasie układy konsularne, ekonomiczne i finansowe, aby zacieśnić stosunki wspomniane powyżej.

Artykuł 15.

Rosja zobowiązuje się do uczynienia potrzebnych kroków wobec zakaukaskich republik, aby uczynić obowiązującym uznanie klauzul, odnoszących się do ^{wspomnianych republik} Turcji w traktatach, które mają być zawarte między temi republikami i Turcją.

Artykuł 16.

Traktat niniejszy będzie podlegał ratyfikacji, a wymiana ratyfikacji odbędzie się w Karsie. Będzie on miał od tąd siłę obowiązującą, z wyjątkiem uczynionej dla artykułu 13.

Wyżej wymienieni upoważnieni podpisali niniejszy traktat i opatrzyli go swymi pieczęciami.

Sporządzone w dwóch egzemplarzach w Moskwie 16. marca 1921 r.

Następują podpisy.

Za zgodność tkom.: